

# ANALIZA DOMNEVNE OTROŠKE PERSPEKTIVE V PROBLEMSKIH SLIKANICAH

---

Članek obravnava domnevno otroško perspektivo v izbranih tujih in slovenskih slikanicah, klasificiranih kot problemskih. Produkcija problemskih slikanic in mladinske literature na sploh se vsako leto večja, kar dokazujejo priporočilni sezname Pionirske knjižnice Ljubljana, temu pa premo sorazmerno ne sledi merilo kakovosti. Na podlagi teorije o perspektivah v otroški literaturi (Saksida 1999), o teoriji implicitnega bralca (Iser 2001), načinih prikazovanja problemske slikanice (Blažić 2011) in teorije o začetnem bralcu (Nikolajeva 2014) so bile analizirane problemske slikanice, ki eksplicitno predstavljajo temo nasilja, smrti, vojne, drugačnosti, zasvojenosti, begunstva in vprašanje identitete spola. Iz analize izbranih del lahko sklepamo, da so nekatere slikanice, ki so bile napisane za (pred)šolskega otroka ne glede na naslovniško univerzalnost otroškega besedila, vprašljive kakovosti zaradi načina prikazovanja teme, ne pa zaradi same teme slikanice.

**Ključne besede:** problemska slikanica, problemskost, otroška perspektiva, začetni bralec

## Uvod

V otroški literaturi na Slovenskem najdemo primere teorije implicitnega bralca, ki opozarjajo na upoštevanje pomena bračeve miselne in bralne razvitosti (Iser 1978) v več kot petdeset let starih Forstneričevih razmišljanjih. V članku *Kaj je otroška književnost?* piše takole:

Pisanje za otroka, v katerem se ni zgodil proces transformacije piščevega socialnega skustva na horizont otrokovega socialnega skustva, je ostalo otroku zaprto, nekomunikativno, tuje, ker otrok v njem ni našel niti vznemirljive spodbude za svojo čutno-miselno-čustveno mobilizacijo niti naivne potešitve v harmonični skladnosti lepega. (Forstnerič 1970: 88.)

Forstnerič piše, da pisatelj potrebuje nekaj skupnih izkustvenih izhodišč z bralcem – otrokom, če želi nanj vplivati. Nadaljuje s trditvijo, ki je še danes aktualna, saj meni, da otroško literaturo od odrasle razlikujeta »obseg in intenziteta socialne skušnje« (Forstnerič 1970: 88), pri čemer so besedila napisana na tak način, da so »v horizontu otrokove socialne izkušnje« (Forstnerič 1970: 88). To zelo pomembno ugotovitev Forstnerič nadgradi leta 1991 (82), ko poudari vlogo komunikacijskega procesa med pisateljem, delom in bralcem ter »minimalno količino skupnih kodov pri komunikatorju (avtorju) in sprejemniku (otroku)«, da se komunikacijski proces sploh vzpostavi. Ena redkih slovenskih znanstvenic, ki dosledno opozarja na pomembnost tovrstnega pisanja, je Blažič. Njene kritike pogosto izpostavljajo besedila, ki so odraslocentrična, ne pa otrokocentrična, npr. v slikanici *Kako ti je ime?* Alenke Spacal opaža enodimenzionalno predstavitev iskanja identitete (Blažič 2018). Forstneričevi dejavniki komunikacijskega procesa so podobni Jaussovi recepcijski teoriji, po kateri součinkovanje teh prvina vpliva na horizont pričakovanj (Jauss 1998); ta se z vsakim prebranim besedilom ali večkratnim branjem istega besedila spreminja; tako kot utemeljitelj recepcijske estetike Iser (1978) tudi Forstnerič (1970) poudarja aktivno vlogo bralca.

Poleg teorije implicitnega bralca pri pouku književnosti upoštevamo vsaj še nekaj dejstev, ki veljajo za začetnega bralca problemskega ali katerega koli drugega besedila. »Kompleksni literarni učinki se po navadi ne pojavijo ob prvem spontanem branju /.../, ampak šele kasneje« (Krakar Vogel 2020: 31). V didaktiki književnosti se pojavlja vrsta vprašanj, med drugim tudi to, koliko časa potrebujejo začetni bralci, da lahko razumejo kompleksno problemsko besedilo. Lahko otrok sploh razume (ali vsaj v določeni meri) besedilo, ki je napisano odraslocentrično? Slikanice s problemsko vsebino pogosto nagovarjajo začetnega bralca, ker ga želijo o določenem problemu seznaniti, vendar je z vidika recepcije pomembno, da otrokovo branje oziroma pogovor o slikanici poteka skupaj z odraslo osebo.

Vprašanje načina prikazovanja teme (ali motiva) je bistveno v problemskih slikanicah, v katerih lahko pride (ali ne, kar je ravno tako problematično) do identifikacije začetnega bralca s književno osebo v slikanici. To je v veliki meri odvisno od vloge začetnega bralca. Ta ni samo v zmožnosti prebiranja vsebine, ampak tudi v zmožnosti vrednotenja, ki je tesno povezano z medbesedilnimi in zunajbesedilnimi izkušnjami otroka: »Z branjem pa ne dobimo le izkustva o besedilu, ampak tudi o sebi: bralec lahko zapusti svoj svet, lahko doživi katastrofo, a pri tem ne bo vpleten v posledice, v čemer se kaže neposledičnost fikcionalnih besedil« (Pezdir-Bartol 2000: 244). Trditev je primerna za obravnavo problemskih slikanic oziroma besedil v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, ko imamo opravka z začetnimi bralci ter njihovimi omejenimi zmožnostmi sprejemanja, razumevanja in vrednotenja besedila. Nikolajeva (2014: 16–19) meni, da ima začetni bralec omejene izkušnje iz resničnega življenja, ki vključujejo izkušnje časa in prostora, socialnih struktur ter medosebnih odnosov in živosti, zato ne more vzpostavljati povezav iz življenja na besedilo. Začetni bralci imajo manj enciklopedičnega znanja, kar pomeni, da težko primerjajo informacije iz besedil s splošnim znanjem,

ki ga imajo. Prav tako težko prenesejo uporabnost resničnih in lažnih podatkov iz besedila v resnično življenje.

### Problemska slikanica

Slikanica ima »manj kot polovico besedila, a največ 1.800 besed, ilustracija je povezana z besedilom in oblikovana v zgodbo« (Haramija in Batič 2013: 24). Problemska slikanica je največkrat povezana s temo, saj teme kot npr. smrt, bolezen, socialna izključenost, nasilje in druge podobne, niso bile prvotno zapisane za otroke. Kot ugotavlja Lavrenčič Vrabc (2001: 43) se šele v 60. in v 70. letih pojavijo teme, kjer so pisali »o najstniški spolnosti, najstniški nosečnosti, abortusu, kontracepciji, homoseksualnosti...« Tovrstne teme so se pojavile najprej v literaturi namenjeni najstnikom, kar pomeni, da podobnih tem v slikanicah ni bilo. A v nadaljevanju bomo dokazali, da je v slikanicah bolj kot tema pomemben način razvijanja problemskosti, saj lahko ta recepcijsko zahtevno temo otroku še bolj oddalji ali pa mu jo približa. Problemska slikanica je pripovedno kratko vizualno in besedo besedilo, ki je lahko realistično ali fantastično.

Teme problemskih slikanic izhajajo iz osebnih problemov otroka ali problemov njegovih najbližjih, vendar niso vezani na mejnike razvojnih obdobij (npr. navajanje na kahljico). G. Kos (2013: 9) na primerih slovenskih mladinskih problemskih romanov izpostavlja, da je problem »kompleksen, zahteven, eksistencialen«, tak, »ki grobo in usodno zareže v protagonistovo življenje, ki je zaradi tega večkrat tudi resno ogroženo«. Kos resnost problema v problemskem romanu meri z objektivnostjo (ne gre za subjektivno dojetje protagonistovega problema). Podobno trdimo tudi za problemsko slikanico. Kadar problem presega osebno raven, lahko govorimo o problemski slikanici z družbenimi problemi (na primer *Požar* N. Kodrič Filipič); teh je v primerjavi s prvimi v Sloveniji še vedno manj. Pezdirc Bartol slikanice s problemsko tematiko razdeli takole:

- bojazen pred nesprejetjem: samopodoba, osamljenost, prijateljstvo, drugačnost, večkulturnost, motiv tujca, predsodki, ksenofobija;
- odnosi v družini: rojstvo sorojenca, ločitev staršev, smrt bližnjega, istospolne zveze;
- strahovi: temà, pošasti;
- bolezen: invalidnost, razvojne motnje, posebne potrebe, zdravniki, življenje v bolnišnici;
- izražanje (negativnih) čustev: jeza, žalost, slaba volja ... (Pezdirc Bartol 2016: 71.)

Njena razdelitev je zelo široka, saj med problemske teme uvršča realne in nerealne probleme (npr. pošasti), predvsem pa nekateri problemi bistveno bolj prizadenejo književno osebo kot drugi. Avtorica se je v prispevku osredinila na identiteto in v sklepu navedla, da so »otroci izpostavljeni najrazličnejšim življenjskim

preizkušnjam« (Pezdirc Bartol 2016: 77). Blažič (2020) ugotavlja, da je iskanje identitete pogosta tema v slovenskih problemskih slikanicah, zlasti v zadnjem obdobju tudi iskanje spolne identitete. Avtorica v njih posebej poudarja prisotnost odraslocentrizma in naslovniško odprtost ter pri zadnji navaja, da je besedilo napisano za otroke, vendar je kontekst za odrasle: »Tematika je najpogosteje predstavljena preko antropomorfiziranih in/ali personificiranih živalih.« (Blažič 2020: 21) To večkrat drži tudi za druge problemske slikanice, kot bomo dokazali v nadaljevanju.

Haramija in Batič termina problemska slikanica v njuni monografiji *Poetika slikanice* (2013) ne omenjata, čeprav na njo opozarjata, ko predstavljata motivno in tematsko raznovrstnost leposlovne slikanice ter izpostavita »tragične dogodke (smrt), /.../ težave in strahove (strah pred nočjo, neješčost), sprejemanje drugačnosti (kot posledica bolezni, npr. demenca, slepota; drugačnost zaradi verskih, rasnih, jezikovnih in drugih razlik)« (Haramija in Batič 2013: 258). Najpogostejše so slikanice, ki predstavijo en problem naenkrat, večproblemske slikanice pa so zelo redke (*Sosedje in prijatelji?*). Zadnja govori o drugačnosti, različnosti družin, homofobiji in o različnih predsodkih.

»V otroških slikanicah je tema najpogosteje izražena že v naslovu« (Haramija in Batič 2013: 258), a za kakovostnejšo in sodobno problemsko slikanico navadno to ne velja več, kar lahko utemeljujemo z naslednjimi primeri: *Zakaj je babica jezna* (demenca), *Punčka in velikan* (nasilje), *Prva ljubezen* (homofobija), *O dečku na belem oblaku* (smrt otroka). Pri manj kakovostnih problemskih slikanicah in/ali starejših kakovostnih problemskih slikanicah, npr. *Veveriček posebne sorte* (telesna poškodba), naslov največkrat izraža ali pa vsaj nakazuje temo, na primer *Žan je drugačen* (o avtističnem otroku), *Imam downov sindrom* ...

Pregled problemskih besedil pokaže na nabor problemov književnih junakov, ki imajo problem, primerljiv z mladinskimi problemskimi romani. Pokaže se tudi, da problem prizadene širši krog ljudi; skoraj nikoli namreč ne gre za primere, ko bi se s problemom moral spopadati otrok sam ali za to ne bi vedeli njegovi starši ali skrbniki (*Deček na belem oblaku*). Problemskost slikanice določa literarni lik. Največkrat je v ospredju otrok, a primeri, predvsem tujih slikanic, kažejo, da so problemska dejanja lahko tudi dejanja odraslih oseb. Bolj kot je otroku oseba čustveno bližje, bolj je besedilo problemsko (*Tata zmaj* Patricije Peršolje). Včasih vloga staršev ali skrbnikov ni izpostavljena, ker je pripoved predstavljena kot doživljanje na doživljanje protagonista (*Prva ljubezen*). Redkeje v literaturi za otroke nastopa odrasla oseba s problemom; tak primer bi bil *Lev Rogi najde srečo*, ki je odrasla žival. Motiv problematične matere (matere, ki bi bila predstavljena čustveno nestabilno ali otroku škodljiva) je v slovenski mladinski literaturi redok pojav. Zgolj zaznati ga je na primer v *Veveričku posebne sorte* (1994), v katerem mati, v literarnem liku modre Replje, sprva ne sprejme svojega drugačnega mladiča, vendar ji pri tem pomaga socialna skupnost.

Iz tega lahko potrdimo ugotovitve Saksida (2014), da problemskost besedil ne določa izključno tema, ampak tudi razpoloženje, perspektiva, zgodba, književni lik, jezik in subjektivne predstave.

Blažič (2011: 188) način ubeseditve problemske literature povezuje s prikazovanjem eno- oziroma večkulturnosti v literarnih delih ter opaža, da je po letu 1990 zaznati tri oblike prikazovanja problemske tematike, in sicer: »linearno« (Janja Vidmar), »trivialno« (Ivan Sivec) in »onkraj literature« (Vitan Mal).

Saksida (1999: 9) deli mladinska dela glede na dve osrednji perspektivi, tj. perspektivo razcepa in perspektivo zблиževanja, s čimer razloži, »kakšen je otrokov odnos na besedilno oziroma zunajliterarno stvarnost, ki ga, če sploh, prevzema odrasli«. V perspektivo razcepa Saksida (1999: 9) umešča »avtoritativno in evazorično perspektivo«. Namen avtoritativne perspektive je vplivati na otroka in s pomočjo besedil vzgojiti zglednega posameznika. Evazorična perspektiva ravno tako izhaja iz »razkoraka med odraslim in otrokom« (Saksida 1999: 9), saj otroštvo idealizira. Za sodobno literaturo je pomembna predvsem perspektiva domnevnega zблиževanja, katere glavni namen je domnevno vživljanje odraslega v otroški svet. Poleg tega navaja še dve perspektivi, ki ga zanimata v okviru problemske literature, in sicer: resničnostna perspektiva in perspektiva oporekanja. Resničnostna perspektiva upodablja vsakdanje dogodke, ki jih otrok doživlja doma ali v šoli, pri čemer so v ospredju predvsem nekonfliktni dogodki, ki v besedilu lahko součinkujejo celo humorno, čeprav se loteva tudi resnejših tem, npr. »ločitev staršev, razočaranje v ljubezni in beg od doma« (Saksida 1999: 11). Osrednja oseba je posameznik oziroma kolektivni junak. Za perspektivo oporekanja je značilno »privzemanje otroške/najstniške uporniške drže do sveta« (Saksida 1999: 12). Ob tem Saksida (1999: 12) dodaja, da je literarni lik predstavljen s strani avtorja pogosto »nesocializirani posameznik ali izobčenec«. Hkrati opozarja na pojavljanje perspektive oporekanja v poeziji, pa tudi v fantastičnih pripovedih, kjer pomeni »upodobitev sveta, ki je sovražen realnosti otrok« (Saksida 1999: 12).

## Analiza problemskih slikanic

Analiza izhaja iz naslednjih kriterijev:

- izbrane teme slikanic so izrazito problemske (nasilje, smrt, vojna, drugačnost, zasvojenost, begunstvo in vprašanje identitete spola);
- slikanice zelo različno predstavljajo temo – bodisi z vidika otroka bodisi z vidika odraslega;
- izbrane so sodobne slikanice v zadnjem desetletju.

Slikanica Cvetke Bevc z naslovom *Modri med* (2020) z ilustracijami Polone Kosec obravnava problem zasvojenosti. Je ena izmed prvih slikanic v Sloveniji o tej temi. Medvedko Lili in še nekaj drugih gozdnih živali z zasvajajočim modrim medom zapelje podlasica Erika. Zgodba se osredinja na Lili, ki je mama in žena.

Iz dogajanja je prepoznati znake odvisnosti, ki jih kaže medvedka, kot na primer: iskanje izgovorov pred družino, porabljanje prihrankov za mamilo, vse očitnejše zanemarjanje opravil, svojega zunanjšega videza, predvsem pa družinskih odnosov, ki jih najbolj občuti literarni lik mali medvedek Lu. Ta skoraj utoni zaradi maminega vedenja, saj se njegova mama ne zaveda realnosti. Konec je kljub vsem težavam za medvedjo družino srečen, saj se literarni lik medvedek odloči poiskati zdravniško pomoč. Bralec iz dogajanja razbere, da zdravljenje traja nekaj mesecev. Odprto ostaja vprašanje razloga za zasvojenost literarnega lika, ki je predstavljen kot mati. Bralec v nobenem trenutku ne more iskati razloga za to v nefunkcionalnih družinskih razmerah, nasilju ali v čem podobnem. Otrok lahko temo (če ga zanima in mu ni vsiljena s stališča odraslega) preizkušanja medu lahko razume kot radovednost, odrasli pa najverjetneje v maminem ravnanju prepozna naivnost. Bralec lahko sklepa o množičnosti problema, saj medvedka Lili ni edina, ki je podlegala zasvajajoči snovi, tudi močerala in zajca zasvoji, vendar izgineta iz gozda, zato je konec odprt, saj lahko nakazuje tudi na njuno smrt ali morebitno zdravljenje. V slikanici so zelo prepričljive ilustracije, ki s sivino in z bolečim izrazom na obrazu postopoma nakazujejo medvedkino telesno in psihično propadanje.

Slikanica *Modri med* sodi med slikanice, ki so nastale na pobudo odraslih v želji po informiranju mladega (ali odraslega) bralca. V to kategorijo sodi še nekaj sodobnih problemskih slikanic, npr. *Botrovo darilo* (2021) Boštjana Gorenca - Pižame ali *Glas v srčku* (2022) Darje Divjak Jurce. Vse tri slikanice so opremljene s strokovno predstavitvijo teme v slikanici, ki vabijo k pogovoru ob slikanici oziroma o njej.

Slikanica *Luka izgubi očka* (2021) Darke Mazi in ilustratorke Marte Bartolj se osredinja na domnevno dečkovno spoprijemanje s smrtjo očeta zaradi raka. Naslov slikanice želi biti neposreden, kar je značilno predvsem za starejša problemska besedila, vendar je hkrati evfemiziran, saj glagol *umreti* nadomesti z glagolom *izgubiti*. Omeniti velja vezne liste na začetku in koncu, saj v črno-beli risbi prikazujejo Lukovo življenje z očkom pred smrtjo in po njej, kar bralcu omogoča ne le povzetek vsebine, ampak tudi prepoznavanje čustev in priložnost za sočustvovanje. Luka in njegovo družino očkova bolezen preseneti, zato se mora spoprijeti s svojimi občutki pa tudi z občutki svoje mame in očeta. Slikanica naj bi ponujala vrsto strategij za spoprijemanje in reflektiranje čustev od jeze do žalovanja, do strahu pred novo izgubo, te so npr.: igra z okroglimi in s špičastimi kamni, izdelava škatle zakladov, tipanje vozlov pri psihologinji, dinozaver za mamo in Luka ipd. Slikanica odgovarja na otroška vprašanja o nalezljivosti bolezni in morebitno prevzemanje odgovornosti. Zelo jasno in z občutljivostjo starši Luku povedo, da očku zdravniki ne morejo več pomagati: »Ja, Luka, kmalu bom umrl. Preostali čas pa bi rad izkoristil za to, da bomo čim več skupaj« (Mazi 2021: [13]). Prihajajoča smrt vpliva tudi na Lukovo mamo, ki zaradi utrujenosti in žalosti poišče pomoč. Tudi Luka se mora spopasti z različno vrsto čustev (zaradi bolezni, mamine utrujenosti, izgube očka) in po pogrebu s strahom pred izgubo mame. Luka po nekaj mesecih odide na tabor za žalujoče otroke, v katerem deli svojo stisko z drugimi. S

smrtjo se spoprijema tudi Luka v slikanici *Glas v srčku* (2022) Darje Divjak Jurca, ki prikazuje otroško doživljanje smrti, vendar z nepredelanimi čustvi ob izgubi, ki jih deček zaupa v vrtcu kužku Paziju, ne pa zaupanja vredni odrasli osebi. Deček ne razume dedkove smrti, nanj je jezen, jezen je tudi na babi, ki je v procesu žalovanja žalostna, pri igri pa pusti vnuku zmagati (in ne igra zares). Luka krivi sebe za dedkovo smrt. Pogovor med kužkom in Lukom je problematičen, saj mu kuža s perspektive odraslega pravi: »Veš, Luka, dokler misliš na dedija, ne bo izginil. /.../ Res ga ne boš mogel več videti ali prijeti za roko, lahko pa ga boš slišal. Kot glas v svojem srčku« (Divjak Jurca 2022: [13]). Po pogovoru se Lukove težave začnejo pospešeno in skoraj naivno reševati, saj si v družinskih situacijah začne predstavljati dedkove odgovore, babica pa ga v vrtcu preseneti oblečena v dedkovo gasilsko opremo. Intencionalni in implicitni pomen besedila sta v slikanici različna, zato je problem smrti predstavljen neuspešno.

Slikanica Ide Mlakar Črnič z naslovom *Tu blizu živi deklica* (2019) in ilustracijami Petra Škerla se ukvarja s tematiko begunstva. Na temo begunstva je v Sloveniji izšlo kar nekaj slikanic, na primer *Požar* (2016) Neli F. Kodrič in *Dihurlandija* (2016) Braneta Mozetiča. Deklico begunko spoznavamo skozi intencionalni otroški pripovedovalki, ki prihajata iz spodbudne in finančno stabilne družine ter imata izrazito odklonilen odnos do begunke; pogosto poudarjata deklličino »čudnost«. Slikanica je drugačna že na ravni sloga, ker je razdeljena na dvanajst krajših zgodb, v katerih naslovi sledijo mesecem v letu in zaradi te časovnice izrazito poglobijo krutost. Že na začetku se bere hladen in nestrpen pogovor dveh deklic, ki osem mesecev gojita odklonilen odnos do deklice, ki začasno stanuje nasproti nji. Primerjave, ki ponižujejo deklličino identiteto, se stopnjuje od najkonkretnjših (očitano ji je pomankanje lepote, denarja, sobe in prijateljev) do primerjav, ki postajajo vse bolj abstraktne. Deklica v njenih očeh nima imena, glasu, je nevidna in brez telesa. Zadnje bi manj pozoren ali začetni bralec lahko razumel dobesečno, tj. kot element grozljivosti. Deklici zaradi predsodkov nikoli ne naredita stika z begunko. V slikanici je kar nekaj izjav, ki so odraslocentrične, na primer: »Princeske so lepe in mile, kakor sva ti in jaz« (Mlakar Črnič 2019: [2]). Mnenje naivno spremenita, šele ko se deklica odseli in ko opazita v njeni omarici številne izjemne risbe. Tu se pojavi tudi nelogičnost, ker njene ilustracije hvalijo odrasli. Bralec se vpraša, zakaj odrasli nasilja ne prekine prej. Tudi zaradi tega slikanici manjka empatično vživljanje v književno osebo, pri čemer bi se bralec lahko postavil na stran žrtve, ne pa nasilneža, saj begunka nikoli ne dobi svojega glasu. Iskreno empatijo je zaznati le v ilustracijah Petra Škerla.

V slikanici *Punčka in velikan* (2009) Neli F. Kodrič z ilustracijami Tomislava Trojanca je osrednja tema družinsko nasilje, ki se je zgodilo v (vsaj) treh generacijah. Po mnenju Blažič (2011: 13) gre za motiv incesta, pri čemer zapiše naslednje: »/S/ stališča naslovnika je namenjena otrokom, vendar se ob branju zastavi vprašanje različnega branja – otroškega in odraslega.« Začne se z zgodbo velikana, punčkinega očeta, ki v silni jezi trajno poškoduje svojo hčer, ker ga ni pustila spat. Punčka odraste, je mama (njen partner oziroma mož ni omenjen), a kamenček v njenem

srcu postane skala, ki se je nikakor ne more znebiti. Metafora za njeno bolečino je opisana takole: »Skale se je skušala znebiti, zato je stresala s telesom. Tolkla se je po prsih, da bi jo zdrobila« (Kodrič Filipić 2009: [13]). Tako kot njen oče je utrujena in nesrečna. Nekega dne, ko se močno razjezi nad svojim sinom, v njegovih očeh vidi svoje oči, ko je bila še otrok. Vidi žalost in bolečino svojega očeta ter njegove mame. Velikanka se izjoče in postane »lahka in okretna, kot takrat, ko je bila še drobna punčka« (Kodrič Filipić 2009: [23]). Konec zgodbe se sklene na travniku, na katerem se velikanka in sinček igrata, »živahna kot čmrlj in čebela« (Kodrič Filipić 2009: [23]). Konec je mogoče razumeti na več načinov. Tudi dvostranska ilustracija razpleta ne doreče, namreč: »Za njima se ne odpira vedro, jasno modro nebo, ampak težko rumeno-oranžno nebo« (Haramija in Batič 2013: 243). Je ena redkih problemskih slikanic, v kateri nastopajo človeški književni junaki.

V slikanici *Prva ljubezen* (2014) Braneta Mozetiča in ilustratorke Maje Kastelic je osrednja tema prva (istospolna) ljubezen oziroma nestrpnost proti njej, ki jo je avtor pripisal ženskemu literarnemu liku. Pojem ljubezni je v otroški literaturi manj pogost oziroma ga ni, verjetno bi avtor lahko uporabil pojem simpatija, ki ne bil odraslocentričen. Zelo dobra prijatelja iz vrtca sta deležna vzgojiteljčinega netoleriranja in zgražanja nad njuno igro in druženjem (ter nazadnje njunim poljubom na lička), ki ni nič drugačno v primerjavi z drugimi otroki. Prijatelja nista v interakciji z drugimi otroki, ni zaznati negativnosti otrok zaradi njune igre, čeprav izvemo, da se je Andrej večkrat stepel, a zato, ker je bil rad glavni. Prvoosebni pripovedovalec o blokovskih otrocih pove naslednje: »Blokovski otroci so se mi zdeli sami razbojniki, ki na svoje ozemlje niso spuščali otrok z drugih blokov, torej tudi Drejška ne« (Mozetič 2014: [19]). Ker je Drejšek komaj prišel iz vasi v mesto, se mu ta delitev seveda upira. Pri otrocih je izpostavljena netoleranca, ki ni posledica drugačnosti zaradi spolne usmerjenosti. Vloga staršev v slikanici ni izpostavljena, edina odrasla oseba z negativno podobo je vzgojiteljica (prekine njuno igro petja in preoblačenja v grmovju ter poljub, ko se po prehladu zopet vidita v vrtcu), negativno je zaznamovan vrtec kot institucija (zaradi obveznega spanja). Čeprav sta glavna književna junaka otroka, je besedilo napisano odraslocentrično, verjetno je to učinek spominjanja na lastno otroštvo z dogodkom, ki je avtorja besedila zaznamovalo (npr. San Remo ...). To pomeni, da »postane resentment, ostanek trpkega doživetja, literarno ustvarjalno načelo« (Rotar 1978: 103). Tako beremo, da se je pisec moral posloviti od »sosedovih fantičev« (Mozetič 2014: [3]) ali da je opazoval pri pevkah in pevcih »zviranje« (Mozetič 2014: [16]). Tako podobno učinkuje tudi slikanica *In s tango smo trije* (2010) Justina Richardsona in Petra Parnella, kjer oskrbnik istospolnemu paru dodeli ime Tango, kar otroku ne pomeni veliko, saj je tango odrasli ples. Konec slikanice *Prva ljubezen* je otožen, saj se Drejšek še bolj pretepa, nato pa se družina odseli. Zadnja poved v slikanici je v imenu pisca in nakazuje odraslocentrizem: »Imel sem ga rad. In mislim, da tudi on mene« (Mozetič 2014: [44]).

Tema drugačnosti je med problemskimi slikanicami precej izmuzljiva, saj zajema lahko najrazličnejše teme, ki pogosto niso dovolj usodne ali resne. Slikanice s



temo drugačnostji pogosto želijo le informirati bralca z določenimi stanji in ga v tem primeru tudi seznaniti z določenimi termini. Tovrstna je slikanica Aksinije Kermauner z naslovom *Bela kot galeb*. Podnaslov *Zgodba o deklici z albinizmom* (2014) nam napove temo slikanice. Slikanico je ilustrirala Maja Lubi. Deklica Binca v kampu s svojima staršema preživlja počitnice na morju. Na prvi dvojni ilustraciji je deklica, ki plava v morju oblečena v dolge rokave, s klobučkom in sončnimi očali. Ilustracije so pastelne, svetle, s čimer vsebinsko dopolnjujejo besedilo. Tudi če bralec izpusti podnaslov, kmalu razume, zakaj mora biti deklica oblečena. To izve v pogovoru med Jernejem in Binco. Binca mu razloži: »V telesu nimam barvila.« in »Zato je moja koža čisto bela in me sonce lahko zelo opeče.« (Kermauner 2014: [4]) Nikjer v slikanici se ne pojavi termin albinizem, kar je povsem smiselno. In Jernej jo dopolni: »Zato vedno nosiš očala, ker te svetloba moti! Pa tako lepe lase imaš!« (Kermauner 2014: [4]) Binca je z nečlani družine ves čas v pozitivni interakciji (tudi prijateljica Eva razume, zakaj ji mora podati žogo zelo blizu, njen sosed v kampu, vrstnik iz Italije, ji pokaže ježka). Čeprav nikjer ne piše, bralec ugotovi, da Binca slabše vidi, saj na ilustraciji lahko opazi palico za slabovidne. V slikanici so besede, ki označujejo zvok, posebej poudarjene (tudi nekatere, ki označujejo druga čutila). Bralec lahko sklepa o pomembnosti ostalih čutil – sluha in tipa. Binca se uspešno spopade s težavo, ko ji veter odpihne klobuk, medtem ko počiva na viseči mreži. V tistem trenutku je deklica sama, saj sta starša odšla pod tuš, deklico pa pustila ležati v počivalniku. Slikanica je problemska iz dveh razlogov. Prvi je (začasna) izguba klobuka, ki deklico postavi pred izziv – klobuk mora najti, če ne želi biti opečena. Drugi je povezan s starši, ki deklico pustijo samo, čeprav le za kratek čas. Zdi se, da je to v slikanici večji problem kot dekličin albinizem. Deklica v slikanici samozavestno govori o svoji drugačnosti in se uspešno, celo sama, spopade s težavo, kar je v slovenski literaturi prej izjema kot pravilo.

Zelo humorno in pozitivno naravnana je verbalno besedilo Jane Bauer z naslovom *Kako objeti ježa* (2021) in ilustracijami Petra Škerla, kjer jež zaradi svoje posebnosti – bodic – pogreša objeme. Literarni liki v podobi gozdnih živali so prikazani tako, kot da nočejo vzpostaviti čustvenega odnosa do lika s posebnimi potrebami (v podobi ježa), ki je v verbalnem in vizualnem besedilu prikazan z bodicami. Po zapletih, ko ne pomaga niti Pipova mašina za objemanje in plašč, jež prijatelja Pipa reši pred utopitvijo. Pipe ga objame in od takrat naprej vse živali želijo ježev objem. Besedilo je napisano otrokocentrično: ježu se ni treba spremeniti, da bo ugajal svetu, kar je pomembno sporočilo v besedilu za otroke.

Avtorska slikanica *Tomi in Maša* (2020) avtorice Elzbiete govori o doživljanju vojne. V slikanici nastopata literarna lika zajček Tomi in zajčica Maša, ki se zelo rada igrata skupaj. Naenkrat Tomijev oče v časopisu prebere napoved vojne. Tomi in Maša se ne smeta in ne moreta več skupaj igrati, saj ju loči tudi bodeča žica. Ilustracije slikanice so nazorne, a občutljive, vendar je besedilo mestoma metaforično, da ga otrok ne more razumeti: »Vojna je gromozanska pošast. Na nikogar se ni ozirala, nikogar ni ubogala. Valila se je sem ter tja, otepala z repom in

povzročala neznanski trušč. Med bruhanjem ognja je uničila vse, kar ji je stalo naproti« (Elzbieta 2020: [5]). Konec slikanice je linearno pozitiven, vojna se konča, čeprav pride Tomijev oče iz vojne poškodovan. Na Slovenskem je slikanica *Arsenije!* (2017) Lucije in Damjana Stepančiča slikanica z vojno zgodbo, napisano po resničnih dogodkih, ki posebej v ilustraciji prikazuje zelo nazorno vojno in tudi umrle. Slikanico so v priporočilnici Društva bralne značke umestili že kronološko v obdobje 2. stopnje (to je 4., 5. in 6. razred), vendar je slikanica glede na vse zunajbesedilne navezave na prvo svetovno vojno bolj namenjena odraslim bralcem; vprašanje je namreč, ali je snov slikanice izkustveno in po interesih primerna za mladega bralca.

## Sklep

V izbranih sodobnih problemskih slikanicah izdanih po letu 2009 je opaziti raznolike teme (nasilje, smrt, vojna, drugačnost, zasvojenost, begunstvo in vprašanje identitete spola). Književni liki so živalski. Vloga odraslih oseb je bodisi negativna bodisi nima posebne vloge.

Analizirane problemske slikanice so pogosto vsaj deloma včasih tudi v večjem delu napisane odraslocentrično, ne pa otrokocentrično. To ne velja za ilustracijo; ta je kljub pomanjkljivostim v besedilu večinoma kakovostna. To bi bilo relevantno izhodišče za raziskavo problemskih slikanic brez ali z malo besedila.

## Viri

- Bauer, Jana, 2022: *Kako objeti ježa*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
- Bevc, Cvetka, 2020: *Modri med*. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba.
- Divjak Jurca, Darja, 2022: *Glas v srčku*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Zavarovalnica Triglav.
- Elzbieta, 2020: *Tomi in Maša*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gorenc, Boštjan, 2021: *Botrovo darilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kermauner, Aksinija, 2014: *Bela kot galeb: zgodba o deklici z albinizmom*. Jezero: Morfem.
- Kodrič Filipič, Neli, 2009: *Punčka in velikan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kodrič Filipič, Neli, 2016: *Požar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Makarovič, Svetlana, 1994: *Veveriček posebne sorte*. Ljubljana: Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije, Sončkov klub.
- Mazi, Darka, 2021: *Luka izgubi očka*. Jezero: Morfemplus.
- Mlakar Črnič, Ida, 2019: *Tu blizu živi deklica*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
- Mozetič, Brane, 2014: *Prva ljubezen*. Ljubljana: Škuc.

- Mozetič, Brane, 2016: *Dihurlandija*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.
- Peršolja, Patricija, 2014: *Tata zmaj*. Maribor: Pivec.
- Richardson, Justin in Parnell, Peter, 2010: *In s Tango smo trije*. Ljubljana: Modrijan.
- Stepančič, Lucija, 2017: *Arsenije! Dob pri Domžalah*: Miš.

## Literatura

- Blažič, Milena Mileva, 2011: *Branja mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Blažič, Milena Mileva, 2018: Alenka Spacal: Kako ti je ime? *Sodobnost* 82/11. 1530–1533.
- Blažič, Milena Mileva, 2020: Comparative analysis of two texts for young adults, *Dečki [Boys]* and *Fantje iz gline [The Clay Boys]*. Andrej, Zavrl in Zupan Sosič, Alojzija (ur.): *Go East!: LGBTQ+ literature in Eastern Europe*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 20–30. DOI: 10.4312/9789610603108.
- Forstnerič, France, 1970: Kaj je to književnost za otroke? *Dialogi* 6/2. 87–90.
- Forstnerič, France, 1991: Prvo otroško pesem mi je naročila Marija. *Otrok in knjiga* 18/32. 77–83.
- Haramija, Dragica in Batič, Janja, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Iser, Wolfgang, 1978: *The Implied Reader*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Jauss, Hans Robert, 1998: *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo »Literatura«. Prev. Tomo Virk.
- Kos, Gaja, 2013: *Slovenski mladinski problemski roman*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Krakar Vogel, Boža, 2020: *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Lavrenčič Vrabec, Darja, 2001: Bolečina odraščanja: droge, seks in ...\* *Otrok in knjiga* 28/52. 40–51.
- Nikolajeva, Maria, 2014: *Reading for Learning. Cognitive Approaches to Children's Literature*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Pezdirc Bartol, Mateja, 2016: Drugačnost in identiteta v slikanici. Zupan Sosič, Alojzija (ur.): *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 52. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 70–78.
- Pezdirc-Bartol, Mateja, 2000: Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja. *Jezik in slovstvo* 45/5. 195–206.
- Rotar, Janez, 1978: *K umetnosti pripovedništva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Saksida, Igor, 1999: Opredelitve in predstavitve otroštva v sodobni slovenski mladinski književnosti. Tipološki oris. *Otrok in knjiga* 26. 7–17.
- Saksida, Igor, 2014: Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje in Cankarjevo tekmovanje. *Otrok in knjiga* 41/91. 25–35.

**An analysis of the assumed children's perspective in problem picture books**

The article deals with the alleged children's perspective in selected foreign and Slovenian picture books classified as problem books. The production of problem picture books and youth literature in general is increasing every year, as can be seen from the recommendation lists of the Centre for Youth Literature and Librarianship, but there is no corresponding measure of quality. Based on the theory of perspectives in children's literature (Saksida 1999), the theory of the implicit reader (Iser 2001), the ways of presenting problem picture books (Blažič 2011) and the theory of the beginning reader (Nikolajeva 2014), problem picture books that explicitly present the themes of violence, death, war, difference, addiction, refugeeism and gender identity were analysed. From the analysis of the selected works it can be concluded that some picture books written for (pre-)school children, regardless of the universality of the children's text in the title, are of questionable quality because of the way the theme is presented, but not because of the picture book theme itself.

**Keywords:** problem picture book, problematic, children's perspective, novice reader